

Přehled aktuální judikatury Ústavního soudu ve věci církevních restitucí, resp. legitimního očekávání církevních právnických osob

JUDr. Ivana Janů¹
soudkyně Ústavního soudu České republiky

I. Chronologie klíčových rozhodnutí Ústavního soudu²

Nález sp. zn. II. ÚS 528/02 ze dne 2. 2. 2005

Ústavní stížnost církevní právnické osoby byla zamítnuta, ale Ústavní soud **poprvé konstatoval**, že „*Stát ovšem musí svůj závazek vydat restituční zákon, vyplývající z citovaného ustanovení zákona o půdě, ohledně církevního majetku splnit, neboť musí splnit legitimní očekávání na straně církevních právnických osob, které se opírá o zákonné ustanovení.*“ Jeden soudce uplatnil odlišné stanovisko.

Nález sp. zn. IV. ÚS 298/05 ze dne 8. 8. 2005

Ústavní stížnosti církevní právnické osoby bylo vyhověno, neboť právní úprava (zejm. zákon č. 298/1990 Sb. ani eventuální povinnost zákonodárce přijmout nový zákon) nebrání církevním subjektům domáhat se majetkových nároků cestou občanské žaloby. Jedna soudkyně uplatnila odlišné stanovisko.

Stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 ze dne 1. 11. 2005

Přiklonilo se k pojetí nálezu sp. zn. II. ÚS 528/02. Při zdůraznění primární povinnosti zákonodárce upravit problematiku tzv. církevních restitucí považoval Ústavní soud ingerenci moci soudní (ochranu individuálních nároků) před přijetím zvláštního zákona za nepřipadný soudní aktivismus. Rovněž bylo apelováno na zákonodárce, aby přistoupil k přijetí zákona a naplnil tak legitimní očekávání církevních právnických osob. Tři soudci uplatnili odlišné stanovisko.

Na uvedené stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 navazovala řada rozhodnutí, která reprodukovala jeho závěry: např. usnesení sp. zn. II. ÚS 230/05 ze dne 16. března 2006; usnesení sp. zn. IV. ÚS 509/05 ze dne 19. června 2006; usnesení sp. zn. I. ÚS 679/03 ze dne 10. května 2007; usnesení sp. zn. I. ÚS 1652/07 ze dne 18. července 2007 (ve SbNU nepublikována); bod 29 nálezu sp. zn. IV. ÚS 34/06 ze dne 21. listopadu 2007 (N 201/47 SbNU 597); usnesení sp. zn. IV. ÚS 158/08 ze dne 6. května 2008; usnesení sp. zn. II. ÚS 2904/08 ze dne 7. ledna 2009 a řada dalších.

Nález sp. zn. I. ÚS 663/06 ze dne 24. června 2009

Jím již bylo ústavní stížnosti církevní právnické osoby opět vyhověno, neboť zákonodárce za dobu 17 let příslušný zákon nepřijal a další vyčkávání již nepřiměřeně a protiústavně zasahuje do základních práv církevních subjektů. Obecné soudy mají povinnost poskytnout ochranu základním právům církevních subjektů a protiústavní absenci zákona, dle něhož by bylo postupovat, mají překlenout aplikací principů odpovídajících „smyslu nápravy křivd po roce 1989.“ Tento závěr předznamenal přístup Ústavního soudu v pozdějším nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

¹ JUDr. Ivana Janů (*1946) byla soudkyní a místopředsedkyní Ústavního soudu České republiky poprvé jmenována v listopadu 1993 prezidentem Václavem Havlem. V červnu 2001 byla zvolena Valným shromážděním OSN soudkyní *ad litem* Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii soudícím válečné zločiny. Znovu jmenována soudkyní Ústavního soudu České republiky byla 16. září 2004 prezidentem Václavem Klausem.

² Nálezy a usnesení Ústavního soudu lze v plném znění dohledat v elektronické databázi NALUS (<http://nalis.usoud.cz>)

Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010

V klíčovém nálezu bylo plénem Ústavního soudu rozhodnuto, že „*návrh na zrušení § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, se zamítá.*“ Druhým výrokem bylo konstatováno, že „*dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*“ [k právním závěrům nálezu viz další část tohoto materiálu]. Čtyři soudci uplatnili odlišné stanovisko.

Nález sp. zn. I. ÚS 2166/10 ze dne 22. 2. 2011

Ústavní soud prolomil blokační paragraf ve prospěch fyzické osoby, vyhověl ústavní stížnosti a umožnil převod (přechod) vlastnického práva na „jinou osobu“ ve smyslu textu blokačního paragrafu. Shledal, že na straně fyzické osoby existoval ústavně chráněný zájem plynoucí z dřívějšího vadného procesu privatizace, přičemž v tomto konkrétním případě bylo nezbytné upřednostnit zájem stěžovatele před vlastnickým právem státu a legitimním očekáváním církve, k čemuž Ústavní soud zdůraznil, že „*naplnění legitimního očekávání církve ... může být dosaženo i jinými prostředky,*“ tedy nejen naturální restitucí, ale finanční kompenzací. Jedna soudkyně uplatnila odlišné stanovisko.

Nález sp. zn. II. ÚS 2326/07 ze dne 31. 3. 2011

Ústavní stížnost církevní právnické osoby byla zamítnuta s dovětkem, že „*citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 9/07 došlo k podstatné precizaci charakteru povinnosti zákonodárce přijmout zákon předpokládáný § 29 zákona o půdě, a to formou aditivního náleзовého výroku. Za těchto nových podmínek lze za přiměřenou dobu pro přijetí předmětné právní úpravy považovat již pouze dobu, která odpovídá časové náročnosti plnohodnotného legislativního procesu.*“ Tímto nálezem byl zákonodárci ještě poskytnut poslední prostor pro přijetí zvláštního zákona. Jeden soudce uplatnil odlišné stanovisko.

Nález sp. zn. III. ÚS 3207/10 ze dne 31. 8. 2011

Ústavní stížnosti církevní právnické osoby bylo vyhověno, neboť soudy porušily právo na spravedlivý proces, pokud odmítly rozhodovat o její žalobě na určení vlastnictví k majetku odebranému v roce 1949.

Nález sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011

Konečně v tomto nálezu bylo ústavní stížnosti církevní právnické vyhověno a Ústavní soud vyslovil, že „*od přijetí ustanovení § 29 zákona o půdě (tzv. blokační paragraf) již uběhlo více než 20 let ... I lhůtu, označenou nálezem sp. zn. II. ÚS 2326/07, odpovídající "plnohodnotnému legislativnímu procesu" lze již považovat za překročenou. ... V této souvislosti je nutno znovu zdůraznit, že podle čl. 89 odst. 2 [Ústavy] jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Parlament není suverénem, který si svou agendu libovolně určuje a slouží toliko svým cílům, nýbrž je vázán Ústavou, tedy smí užívat své kompetence toliko k naplňování Ústavy, nikoliv k opaku [nejmarkantněji se to projevilo v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 27/09 ze dne 10. 9. 2009 (318/2009 Sb.)].*“ Soudy jsou povinny za takové situace pojímat žalobu církevní právnické osoby jako „*žalobu svého druhu (blíží se žalobě restituční) mající za cíl dosáhnout zaplnění mezery vzniklé dlouhodobou nečinností zákonodárce v rozporu čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, a to postupem odpovídajícím smyslu nápravy křivd po roce 1989.*“ V případě ochrany základních práv mají soudy povinnost rozhodovat o žalobách podle obecných právních principů, aby protiústavní absenci zákona překlenuly, a naopak nesmí odmítnout rozhodovat o základních právech s odkazem na neexistenci zákona.

II. Výběr právních závěrů nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07

K výroku I. („Návrh na zrušení § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, se zamítá.“)

Text § 29 zákona o půdě (tzv. blokační paragraf) je následující:

Majetek církví

Majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské společnosti, řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku.

V nálezu sp. zn. II. ÚS 528/02 ze dne 2. 2. 2005 (N 23/36 SbNU 287) Ústavní soud konstatoval, že „Obecné soudy ... v průběhu řízení opomněly zvážit, že přechod majetku církví je pokryt kogentním ustanovením § 29 zákona č. 229/1991 Sb., dle něhož nelze majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákona o tomto majetku. Zákon o půdě tedy předpokládá, že zemědělský majetek, který byl dříve ve vlastnictví církevních právnických osob, bude řešen samostatným zákonem a do doby vydání tohoto zákona je chráněn. Na tento majetek je proto nutno vztahovat režim restitučních zákonů, a tudíž zde není prostor pro podávání žalob o určení vlastnictví pro absenci naléhavého právního zájmu. Ten nelze odvodit ani ze skutečnosti, že stát nebyl schopen vydat speciální restituční zákon, přestože zákon č. 229/1991 Sb., který nabyl účinnosti již 24. června 1991, vydání takového zákona předpokládá. Stát ovšem musí svůj závazek vydat restituční zákon, vyplývající z citovaného ustanovení zákona o půdě, ohledně církevního majetku splnit, neboť musí splnit legitimní očekávání na straně církevních právnických osob, které se opírá o zákonné ustanovení.“. Tento závěr byl následně potvrzen stanoviskem pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 22/39 SbNU 515; 13/2006 Sb.), které se především vyjádřilo k charakteru zákona č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, jako zákona restitučního, neboť byl naplněn restituční účel tohoto zákona prostřednictvím výčtu oprávněných osob a dotčeného (převáděného) majetku. Nadto stanovisko převzalo část odůvodnění nálezu sp. zn. II. ÚS 528/02 v části, v níž je výslovně konstatována povinnost zákonodárce vydat restituční zákon, neboť musí splnit legitimní očekávání na straně církevních právnických osob, které se opírá o zákonné ustanovení. Uvedené konstatování povinnosti zákonodárce přijmout restituční zákon a naplnit tak legitimní očekávání na straně církevních subjektů je ustáleně reprodukován v pozdější judikatuře Ústavního soudu [srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 687/04; dále usnesení sp. zn. II. ÚS 230/05 ze dne 16. března 2006; usnesení sp. zn. IV. ÚS 509/05 ze dne 19. června 2006; usnesení sp. zn. I. ÚS 679/03 ze dne 10. května 2007; usnesení sp. zn. I. ÚS 1652/07 ze dne 18. července 2007 (ve SbNU nepublikována); bod 29 nálezu sp. zn. IV. ÚS 34/06 ze dne 21. listopadu 2007 (N 201/47 SbNU 597); usnesení sp. zn. IV. ÚS 158/08 ze dne 6. května 2008; usnesení sp. zn. II. ÚS 2904/08 ze dne 7. ledna 2009 a řadu dalších (ve SbNU nepublikována); naposled nálezu ze dne 24. června 2009 sp. zn. I. ÚS 663/06].

Ze smyslu napadeného ustanovení § 29 zákona o půdě a z jeho dosavadní interpretace Ústavním soudem (navázání na shora rekapitulovanou judikaturu) plyne, že jeho účelem není toliko samotná „blokace“ určité části státního majetku (zčásti též majetku evidovaného ve vlastnictví třetích osob, zejm. obcí), tedy např. snaha o zachování určitého majetkového *statu quo*. Podstatu napadeného ustanovení je nutno spatřovat především v závazku (příslibu) zákonodárce v časově odložené době přijmout právní úpravu vypořádávající historický majetek církví a náboženských společností, která zohlední objektivní specifika pojednávané materie a ustanovení § 29 zákona o půdě fakticky konzumuje.

Účel § 29 zákona o půdě je nutno sledovat v kontextu hodnotového základu restituční a rehabilitační legislativy a judikatury Ústavního soudu. Primární hodnotová východiska zákonodárce vtělil do preambulí a úvodních ustanovení restitučních a rehabilitačních zákonů a zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Ústavní soud nelegitimitu režimu a jeho aktů v letech 1948–1989, při projednávání návrhu na zrušení tohoto zákona, výslovně konstatoval v klíčovém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.). Nutno dále zdůraznit, že posuzovaná problematika restitucí není Ústavním soudem ani s odstupem dvou desítek let nahlížena jako otázka vzdálené historické nespravedlnosti, která by se vymykala nástrojům právního státu.

V posuzované věci je především zřejmé, že zrušení § 29 zákona o půdě by umožnilo převod historického majetku církví třetím osobám, čímž by bylo podstatně ohroženo, ne-li znemožněno, majetkové vyrovnaní prostřednictvím naturální restituce (jako jedné z klíčových metod zmírňování majetkových křivd). Převod vlastnického práva k původnímu církevnímu majetku na třetí osoby (nabývající tento majetek v dobré víře) by v praxi znamenal podstatné zúžení diskrece zákonodárce o metodách jakéhokoli budoucího majetkového narovnání, nadto s možnými zvýšenými nároky na státní rozpočet.

Pokud tedy zákonodárce stanovil, že převod (přechod) majetku, jehož vlastníky byly k rozhodnému datu církve a náboženské společnosti, resp. jejich právnické osoby, jest jakožto akt *contra legem* stižen absolutní neplatností (v případech jdoucích proti smyslu majetkového vyrovnaní), sledoval tím zcela rozumně účel napadeného ustanovení, a to ve vztahu k zajištění materiálního podkladu pro budoucí zákon o vypořádání historického majetku církví, příp. širší legislativní řešení majetkového vyrovnaní mezi státem a církvemi. Tento účel by mohl být při absenci blokačního účinku zčásti nebo zcela zmařen, neboť toliko právní dispozice státu s dotčeným majetkem může být podkladem pro přijetí „zákonů o tomto majetku“ při respektu k postavení eventuálních nových vlastníků.

Největší částí majetku, který je blokačním účinkem dotčen, je ve vlastnictví státu. Stát však ve vztahu k tomuto majetku nemůže být ani teoreticky protiústavně dotčeným subjektem, jehož vlastnické právo by mělo být protiústavně omezeno. Stát se nemůže dovolávat vlastnického práva jako práva základního vůči sobě samému, zvláště pokud dotčený majetek získal pouze za cenu porušení mezinárodně akceptovaných standardů ochrany základních práv a svobod i svých vlastních zákonů. V této souvislosti nelze ani teoreticky presumovat dobrou víru či obdobný subjektivní prvek na straně státu, neboť stát zná objektivně své právo. Nelze tedy považovat za protiústavní zásah, ani pokud stát (fakticky nebo právně) nepřevádí vyhrazenou část majetku, který je formálně v jeho vlastnictví.

Ve vztahu k obcím, které v některých případech jsou evidovány jako vlastníci původně církevního majetku, Ústavní soud především shledává, že blokace tohoto majetku není svévolí zákonodárce, který by na základě vlastní politické úvahy či na základě jiné neobhájitelné intence zamýšlel vůči konkrétním obcím nebo vůči celkové úrovni realizace práva na samosprávu zasáhnout. Dotčení těchto obcí je dáno historickou existencí vlastnické plurality před rokem 1948.

Obnovení samosprávy obcí bylo v roce 1991 doprovázeno navrácením tzv. historického majetku obcí zabaveného po roce 1949, a to zákonem č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí. Podle ustanovení § 4 odst. 2 tohoto zákona „*Do vlastnictví obcí nepřecházejí rovněž věci z vlastnictví České republiky, k jejichž vydání uplatní nárok oprávněná osoba podle zvláštního předpisu.*“. Ve vztahu k obcím se tak jedná o výhradu, která dle svého smyslu má zabránit kolizím práv a nároků obcí (jako eventuálních nových nabyvatelů) a oprávněných osob (budoucích restituentů). Ústavní soud ve své judikatuře v souvislosti s restitučními spory proto již opakovaně uvedl, že obec nemůže své vlastnické právo odvozovat podle zákona č. 172/1991 Sb. tam, kde předmětné nemovitosti nepředstavují tzv. historické vlastnictví obce.

Z kontextu přijímání jednotlivých restitučních předpisů a konstantní judikatury Ústavního soudu je nepochybně zřejmé, že na rozdíl od navrácení historického majetku obcí měl přechod jiného majetku určeného k budoucí restituci na obce zcela specifickou, formální povahu, kdy postavení obce jako osoby povinné v restitučním procesu nebylo Ústavním soudem nikdy zpochybněno.

Vzhledem ke shora vymezenému účelu napadeného ustanovení a dosavadní roli obcí v restitučním procesu, kde koncepčně vystupují i jako osoby povinné, se tak v obecné rovině nejeví samotná blokáce určitého specifického majetku, byť evidovaného jako vlastnictví obcí, jako účinek nepřiměřený. V této rovině nelze zájmy samosprávných obcí na jedné straně a autonomních církví a náboženských společností na straně druhé stavět do protikladu, neboť byly komunistickým režimem postiženy obdobným způsobem.

I z mezinárodní komparace plyne reflexe specifické role církví ve společnosti. Historická role církví ve společnosti a na veřejnost orientovaný charakter jejich činností je do jisté míry odlišuje od jiných fyzických či právnických osob a zároveň umožňuje jejich komparaci – co do požadavku nezávislosti na státu – s místními samosprávami (obcemi), které jsou jako celky rovněž neoddělitelné od individuálního práva občana na sebeurčení.

Při abstraktním přezkumu ústavnosti Ústavní soud není schopen objektivně prokázat nebo hypoteticky vymodelovat všechny myslitelné situace, které napadené blokační ustanovení v individuálním případě může vyvolat. Předmětem posouzení tedy nyní nemohou být ani specifické případy jednotlivých vlastníků, u nichž s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem včetně např. relevance nabývacího titulu, k existenci dobré víry či k dosavadní roli typu dotčeného subjektu v restitučním procesu může Ústavní soud své posouzení upřesnit v budoucnu.

Pokud napadené ustanovení blokačního paragrafu hovoří o „církvích, náboženských společnostech, řádech a kongregacích“, není jiného rozumného výkladu, než že se jedná o entity existující s vlastní právní subjektivitou podle platného práva, ať už byly chápány jako církevní právnické osoby uvnitř církví a náboženských společností nebo vedle nich, které byly subjektem věcného práva k majetku, z něhož církve a náboženské společnosti čerpaly prostředky pro naplňování svých cílů a jehož odejmutí proto pociťovaly jako majetkovou křivdu. Ve vztahu k nim se pak jedná o takový majetek, který de iure nebo de facto přešel na stát v rozhodném období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, a to v důsledku majetkové křivdy.

Vymezení okruhu dotčeného majetku v ustanovení § 29 zákona o půdě je dostatečně určité, neboť existence věcného práva (resp. pozbytí práva k majetku, jehož odejmutím byla způsobena křivda) v rozhodném období je objektivně právně průkaznou skutečností, a je nerozhodné, že státní orgány nevedou kompletní samostatný seznam dotčeného majetku, k čemuž ani není právního důvodu.

Na základě výše uvedeného tedy Ústavní soud neshledal důvody pro vyhovění návrhu na zrušení § 29 zákona o půdě, neboť toto ustanovení protiústavním není. V rámci dosaženého ústavně konformního výkladu shledal, že účel i prostředek obsažené v napadeném ustanovení ob stojí při poměřování s ústavními principy.

K výroku II. („Dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.“)

Ústavní soud vyšel metodologicky z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/05 a jeho závěrů, které protiústavní nečinnost odlišují od „běžné“ nečinnosti zákonodárce v tom smyslu, že na straně zákonodárce musí existovat závazek určitý okruh právních vztahů právně upravit, přičemž tento závazek může plynout buď z jednoduchého práva, kde si zákonodárce tuto povinnost sám výslovně uložil, nebo přímo z ústavního pořádku, pokud neupravení určitého okruhu vztahů vyvolává ústavněprávní důsledky.

Nepřijetí zvláštního zákona, k čemuž se zákonodárce explicitně zavázal, po dobu devatenácti let, ač byl Ústavním soudem na problematičnost své nečinnosti upozorňován, je projevem nepřipustné legislativní libovůle a porušuje čl. 1 odst. 1 Ústavy.

Ústavní soud konstatuje, že kromě explicitního zákonného podkladu v ustanovení § 29 zákona o půdě, opakovaně a dlouhodobě interpretovaným rozhodnutími Ústavního soudu, má legitimní očekávání církví a náboženských společností základ i v celkové koncepci restitučního procesu po roce 1989, který ani v jednotlivých restitučních ustanoveních, ale ani jako celek, nemůže být vykládán v neprospěch celých skupin subjektů (osob).

To, co Ústavní soud ve své judikatuře označuje jako legitimní očekávání, je nepochybně trvajícím a konkrétním majetkovým zájmem spadajícím pod čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Nemožnost realizovat tento majetkový zájem (resp. dosáhnout kompenzace) po dobu devatenácti let tak podle názoru Ústavního soudu splňuje hledisko protiústavnosti, spočívající v opomenutí legislativně vyřešit systémový a komplexní problém, na nějž byl zákonodárce Ústavním soudem opakovaně upozorňován. Legitimita účelu tohoto zásahu (nečinnosti) mohla trvat po určité přechodné období v době přijímání nejzásadnějších kroků společenské transformace, není však udržitelná *ad infinitum*.

Ustanovení čl. 2 odst. 1 Listiny garantuje náboženský pluralismus a náboženskou toleranci, respektive oddělení státu od konkrétních náboženských vyznání (zásada konfesně neutrálního státu). Zásada náboženského pluralismu a tolerance je vyjádřena v čl. 15 odst. 1 a v čl. 16 Listiny základních práv a svobod. Ústřední princip konfesně neutrálního státu je realizován kooperačním modelem vztahu státu a církví a jejich vzájemnou nezávislostí. Pro následující úvahy je podstatné, zda a do jaké míry představuje ekonomická soběstačnost materiální předpoklad nezávislého výkonu práv zaručených především čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny. Ústavní pořádek České republiky totiž neobsahuje pouze imperativ nezávislosti státu na církvích a náboženských společnostech (jako součást ideologické a náboženské neutrality státu), nýbrž i požadavek nezávislosti církví a náboženských společností na státu při naplňování jejich cílů.

Současný stav při absenci rozumného vypořádání historického církevního majetku, kdy je stát v důsledku své vlastní nečinnosti nadále dominantním zdrojem příjmů dotčených církví a náboženských společností, navíc bez zjevné vazby na výnosy ze zadržovaného historického majetku církví, tak ve svých důsledcích porušuje čl. 16 odst. 1 Listiny co do volnosti projevovat víru ve společnosti veřejným působením a tradičními formami nábožensky motivovaných obecně prospěšných aktivit s využitím příslušných historicky formovaných ekonomických zdrojů, a zvláště pak čl. 16 odst. 2 Listiny, a to v hospodářské složce církevní autonomie.